

СТАНОВИЩЕ

на проф. дин ВАЛЕРИ СТОЯНОВ (ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ – БАН)

за дисертацията на Христо Димитров Христовозов на тема *„Окръжаващото пространство и планинското население в Родопите през XVI-XVII век“*, подготвена към Катедра „История на Византия и балканските народи“ в Историческия факултет на Софийски университет „Св. Климент Охридски“ под научното ръководство на доц. дин ИВАН ПЪРВЕВ

Историята на „околното пространство“ в неговата взаимовръзка със стопанската дейност, културата и социалната организация на обитаващото го население е сравнително младо направление в историческите дирения. То е продукт на революционния обрат в мисленето и отношението към света, настъпили под въздействие на интелектуалния подем от края на 60-те и през 70-те години на миналия век. В българската историческа наука и в сферата на османистиката такъв тип проучвания още се броят на пръсти, макар и да не липсват (например д.н. -дисертацията на Цветана Георгиева, възприемана по-скоро като един историко-антропологически подход към миналото). Ето защо и опитът на докторанта Хр. Христовозов да разгледа под такъв ракурс „обживяването“ на османските Родопи е съвсем навременен и заслужаващ адмирации.

Изследването е много добре структурирано в Увод, четири глави (с различен брой параграфи и под-параграфи, вкл. кратки заключения в края на всяка от тях), обобщаващо Заключение, Приложения и Библиография. Заедно с титулната страница, съдържанието и списъка на таблици, графики и карти работата достига общ обем от 280 с. (I + XI + 268 с).

Уводът напълно съответства на предназначението си. Той запознава читателя с дисциплината Environmental History (История на окръжаващото пространство), появила се в САЩ през 1970-те години, но намираща своите корени в школата „Анали“ на Фернан Бродел, откъдето е и характерният методологичен подход при изследване на продължителни периоди време (т.нар. long durée), при това в съчетание с резултатите от различни научни области – историческо изворознание, география, геология, палеоботаника, метеорология, поленология, дендрохронология и пр. Авторът е избрал най-сполучливия „подстъп“ към темата – от общото към частното, като

след сумиране на спецификата на младата дисциплина предлага кратък историографски преглед за изучаването на окръжаващото пространство в Османската империя (тук са разгледани работите на Сурайя Фароки, Елена Грозданова, Цветана Георгиева, Стефка Първева) и историята на околното пространство на Родопите през 16-17 в. Като отчита, че една от основните теми за миналото на Родопите е тази за ислямизацията, той си запазва правото да се намеси в дискусиата около нейните причини и протичане. Целта на изследването е свързана с анализа на взаимодействието между планинското население и окръжаващото го пространство, като се търси отговор на въпроси, отнасящи се до „материалната история на околната среда“. В отделен параграф наред със задачите на изследване са изложени и основните видове документи, послужили за изворова база при анализ на материала – тапу тахрир дефтери, джизийе регистри, мухасебе и мюхиме регистри, пътеписи и донесения на европейски пътешественици и пр.

Първата глава се отнася до „Динамиката на социалните и природни трансформации в планините: теоретична рамка и методология“. Тя също има до голяма степен встъпителен характер, тъй като въвежда в ролята на планините (и оттук – на Родопите) в Средиземноморския басейн. Опитът по отношение на планините в Средиземноморието е приложен спрямо Родопите, които на свой ред биват обособени в четири района – Източни Родопи, Централни Южни Родопи, Централни Северни Родопи и Западни Родопи.

Глава втора е центрирана върху „Приемственост и промени в социалния и природен пейзаж на Родопите през XV век“. Подчертава се, че още преди идването на османците животът в Родопите е дестабилизиран, като от втората половина на XIV в. и през XV в. започнал обратен процес на възстановяване и разширяване на селищните мрежи.

Глава трета е съсредоточена върху „Овластяване на окръжаващото пространство в Родопите през XVI в.“. Тук от значение е демографският прираст и притокът на население в Източните Родопи в контраст с отлива му от Западните Родопи.

Четвъртата глава визира „Климатичните промени, спадът на населението и окръжаващото пространство в Родопите през XVII век“. Тук

главна роля играе т.нар. Малък ледников период, довел до влошаване на климата и намаляване на населението през XVII в. Това се потвърждава от редица документи от XVII в. По тях може да се проследи запустяването на селищата и миграцията на бедно население към градовете, което води до промяна на културния им облик. Според автора, интензивната емиграция на християни от планината през XVI и XVII в. е основната причина местните мюсюлмани да станат мнозинство в западните части на планината.

Заклучението обобщава постигнатите резултати. В Приложенията има информация за демографските показатели на зоните на изследване в Родопите според тапу-тахрир регистрите от XV-XVI в. и географските карти. Библиографията на свой ред е разделена на непубликувани и публикувани документи, географски карти и използвана литература.

По темата на дисертацията авторът има три публикации (едната се очаква да излезе на английски сред материалите от проведен в края на 2013 г. уъркшоп), той е участвал с доклади в осем други научни срещи, бил е ангажиран в два академични проекта при двата кратки изследователски престоя в Турция през 2014 г. Авторефератът отговаря на изискванията и точно отразява структурата, съдържанието и постигнатите резултати, вкл. с посочените накрая по-важни приноси.

Като цяло, намирам дисертационния труд на г-н Христо Христов за иновативен и много добре реализиран. Той съдържа значителни приноси по отношение изучаване на османското минало и обогатява представите ни за този период от българската история. Стъпил на богата изворова база, авторът е съумял да очертае взаимовръзката на хора и окръжаваща среда през един достатъчно продължителен период, да локализира стотици населени места, а и да внесе допълнителен щрих в представите за процеса на ислямизация в региона. Всичко това ми дава основание да гласувам позитивно, като препоръчам на членовете на уважаемото научно жури да присъдят на Христо Димитров Христов образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 2.2. История и археология (Нова и най-нова обща история / Балканите през Ранното Ново време 16-18 в.).

София, 07.04.2017

(Валери Стоянов)